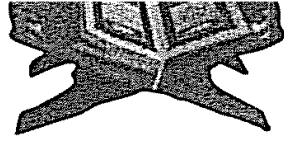

8. TÜRKİYE
TEFSİR AKADEMİSYENLERİ BULUŞMASI

SEMPOZYUM

Kur'ân'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından
KUR'ÂN ÖNCESİ MEKKE TOPLUMU

1 - 3 Temmuz 2011

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ TEFSİR ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI

**İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR VE SOSYAL İŞLER DAİRE BAŞKANLIĞI - KÜLTÜR MÜDÜRLÜĞÜ**

16.00 - 16.30

**“Nüzul Döneminde Putlar” hakkında bilgi sahibi olmanın
Kur’an’ın anlaşılmasına katkısı
(Arzın ağırlıkları örneği)**

Öğr. Gör. Dr. Ömer MÜFTÜOĞLU

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

Giriş

Söz, o sözü söyleyen mütekellimiyle onun muhatabı arasında gerçek anlamını bulur. Aralarında ortak olan bir husus hakkında konuşmaya başlayan taraflar, birbirlerinin zihni arka planlarını ne derece iyi bilirlerse konuşmada, o bilinen detaylara atıflar o derece çok olur. Anlatım, zihindeki detaylara atıflar yapılarak daha net hale gelir. Böylelikle, konuşma sırasında kullanılan kelime ve tabirlerle örnekleme, tarafların ortak bildikleri hususlardan seçilir.

Konuşan kişi, muhatabının bir uygulamasını, bir kabulünü gündeme getirecek ve onun üzerinden konuşacaksa, bunun iki yolu vardır. Birincisi, konuşan kişi muhatabıyla konuşacağı hususu direkt olarak gündeme getirir ve hiç teşbihi bir dil kullanmadan, konunun adı koyarak, mecaza başvurmadan, hakiki anlamlar üzerinden bir konuşma yapar. İkincisi ise, konuşan kişinin mecazî bir üslupla, benzetmeler yaparak bir dil tercih etmesi ve bu dilin kelimeleriyle iletişim sağlamasıdır. Bu yolla muhatabın eleştirilecek yönü hakikat yöntemiyle birebir ortaya konmamış olur. Eleştirinin muhtemel sonuçlarından birisi; tenkit edilen husustan dolayı muhatabın bu durumu hoş karşılamaması dahası, rencide olmasıdır. Konuşma mecazî bir dille yapıldığı takdirde böyle bir nahoş durumun yaşanması da önlenmiş olur.

Önüme geçilen bir başka husus da, eleştirilen şeyin doğrusunun söylenebilmesi için oluşması gereken ortamın, mecazî dil kullanılarak daha kolay oluşturulabile-

ceğidir. Zira eleştiri, yerine doğrusu konulmak istenen bir hususa dair yapılıyorsa faydalı ve yapıcı bir eleştiri olacaktır.

Kur'an'da, o mesaja ilk muhatap olan Mekkelilerin Kur'an vahyi gelinceye kadar değişik kaynaklardan edindikleri inançlara yer yer atıflar yapılır. O inançlar yüzünden bozulan dengeler, yanlış uygulama ve kabuller vahiyle tashih edilir ya da yerine yenisi konulmak üzere ilga edilir.

Nüzul döneminde canlı olan özellikle putlara dair inanç, kabul ve şartlanmışlıklar da Kur'an vahyinin konu edindiği, zaman zaman atıflarda bulunduğu hususlardan bir tanesidir. Putların o dönemde yaşayan insanların zihinlerinde nasıl yer ettiğinin, hangi iş(ler)e yaradıklarının bilinmesi Kur'an'ın yaptığı atıfların bugünün Müslümanları tarafından anlaşılmasına katkı sağlayacağı kuşkusuzdur.

1. Nüzul döneminde "Allah" algısı

Nüzul döneminde Araplar, Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki Allah inancının da etkileriyle yaşlı, dünyadan elini eteğini çekmiş, uzaklarda, yükseklerde, yerle ilintisi çok zayıf, kendisine ulaşabilmek için araya birilerinin girmesi gereken bir Allah'ı kabul ediyorlardı. İnsanı yaratan⁴⁰⁵, gökleri ve yeri yaratan⁴⁰⁶, dünyanın ve içindekilerin asıl sahibi olan, yerin, göğün ve hükümranlığın yegâne Rabbi⁴⁰⁷, gök ve yer nimetleriyle insanları rızıklandıran, işitme ve görme yeteneklerini bahşeden, ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkartan ve işlerini aksatmadan yürütenin⁴⁰⁸, Allah adını verdikleri o varlık olduğunun bilincindedirler.

Sorun, Allah'ın gücüyle, yapıp edebildikleriyle, dünya nizamıyla alakalı belirleyici konumuyla ilgili gözükmemektedir. Nüzul dönemi Araplarının asıl sorunu; adına "Allah" dedikleri varlıkla "iletişim" sorunudur. Bu iletişim, her istedikleri zaman gerçekleşen, kendi arzularına göre sürdürülebilen bir ilişki değildir.

İletişimin iki tarafından bahsetmek gerekir. Veren ve alan taraflar. Bunların verip aldıkları bir de mesaj vardır. İletişim, bir verenin verdiği mesajı, bir alanın alması ve bu mesajla iletilmek isteneni kavrayıp anladığını, davranışa dönüştürerek mesajı iletenin görebilmesini sağlamasıyla gerçekleşir. Mesajı alacak olanı, mesaj verenin tanınması durumunda iletişim çok daha rahat ve etkili olur.

İletişim için tanışıyor olmak bu denli önemli iken, nüzul dönemi Araplarının, Allah olarak kabul ettikleri varlık, gücü zayıflamış, ihtiyar, göklerde duran, uyuklayan hatta uyuyan bir varlık⁴⁰⁹ olarak algılandığı için, kendisiyle iletişime geç-

405. 43.Zuhrûf 87 "Onlara; kendilerini kimin yarattığını sorsan, hiç tereddütsüz 'Allah' derler..."

406. 39.Zümer 38 "Şayet onlara 'gökleri ve yeri yaratan kimdir?' diye sorsan kesinlikle "Allah' derler ..."

407. 23.Mu'minûn 84-89 "Onlara; 'şayet biliyorsanız yer ve onda mevcut olan bütün mevcudat kimindir' diye sorsan, 'Allah'ındır' cevabı vereceklerdir...."

408. 10.Yûnus 31 "Gök ve yer ürünleriyle sizi rızıklandıran kimdir, işitme ve görme yeteneklerini bahşeden kimdir, ölüden diriyi çıkaran kimdir, diriden ölüyü çıkaran kimdir, süregiden bu düzeni kim sağlıyor? diye onlara sorsan sana hiç tereddüt bile etmeden 'Allah' diyeceklerdir."

409. Cahiliye dönemindeki bu algının doğmasına sebep olan en önemli kaynaklardan biri Tevrat'ta yer alan Allah ile ilgili ifadelerdir. Bunlardan örnek olarak bkz. Tevrat, Tekvin, 2:1.

mek isteyen varlıkları, gerektiği kadar iyi tanıyabilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu iyi tanımayı, kendileri hakkında karar vermeye sıra geldiğinde, "Allah" olarak adlandırdıkları varlığın bir yanlış yapabileceği ve haksız bir sonuçla karşılaşabilecekleri ihtimalini gündeme getirmektedir.

Nüzul dönemi muhatapları, tanışık olmamaktan kaynaklanabileceğini tahmin ettikleri sıkıntılara karşı peşinen önlem almak istemektedirler. Bu bakımdan kendilerini tanıtıcı her türlü yolu, "dinin bir gereği" kabul etme konusunda mahirdirler.

Putlar için, onların hoşnutluğunu elde etme adına kesilen hayvanların kanlarını bir tasa doldurup da yüzlerine serpmeye veya kesilen hayvandan ayrılan bir parçanın putun üzerine konularak yırtıcı bir hayvan veya kuşun ondan yemesini bekleme âdeti⁴¹⁰ muhtemelen, "put tarafından tanınabilme" adına yapılmaktadır. "Ben, senin için kurban kestim bunu bil ve beni unutma" anlamına gelen bu uygulama ileriki dönemlerde putlardan umulan aracılığın gerçekleşmesinde "tanınan birine aracılık" açısından önem arz edecektir.

2. Nüzul döneminde putların işlevleri

Nüzul döneminde Arapların putları, "aracı tanrı" olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Arapların putlardan beklentisi Allah Teâlâ ile aralarında aracılık etmeleridir. Nüzul dönemi Araplarının, aracı tanrı aramalarına sebep olan inançlarına göre; Allah onları, yaptıklarının karşılığını vereceği zaman tanımayabilir, kendilerine karşı haksızlık yapabilir, kendilerine yeterince müşfik davranmayabilir. Bu türden tehlikelere karşı bir aracı tanrı edinmek istemektedirler. Ancak bu türden yalanlar cahiliye Araplarının kendi uydurdukları yalanlardır.

Allah'ı ikinci plana bırakıp kendilerine fayda veya zarar veremeyecek varlıklara tapınup da onları Allah katında şüfeâ / شفعا (=aracılar) kabul etmek, Allah'ı gereği gibi algılayamamış olmanın sonucudur. 10.Yûnus suresinin 17 ve 18. ayetlerinden anlaşılabilir şudur: Nüzul döneminde Arapların Allah algıları hatalıdır. Allah'ın bilmediği şeyler olabileceğini zira O'nun yaşanan hayatı bütünüyle gözlemleme yetisini kaybetmiş bir ihtiyar olduğunu düşünmektedirler. Allah'ın (hâşâ) gözünden kaçırdığı, bilemediği hususlar konusunda ona yardımcı olacak insanların yargılanmaları sırasında arayış bulacak bir ikinci varlığın olmasına hiç gerek yoktur. Çünkü Allah'ın göklerde ve yerde bilmediği bir şey asla olamaz, zaten yoktur. O'na ait olması gereken özellikleri başkalarına verme anlayışından ve bu anlayışın sonuçlarından Allah Teâlâ münezzehtir.

Kur'an'da tanıtılan Allah bilgisiz, olan bitenden haberi olmayan bir varlık değildir. Tam tersine o her şeyi bilen⁴¹¹, kullarının yaptıkları da dahil her şeyden de en üst düzeyde haberdar olmaktadır.⁴¹²

Cahiliye Arapları, Allah'ın bilmeyeceği bir şeyin olamayacağına akıl erdirdik-

410. Bu adetler hakkında detaylı bilgi için bkz. Ali Osman Ateş, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, İstanbul, Beyan Yay., 1996, s.213-214.

411. Örnek ayetler için bkz. 2.Bakara 29, 32, 95, 115, 127, 137, 158, 171, 215.

412. 4.Nisâ 35, 94, 128135; İsrâ 17, 30, 96; 25.Furkân 58, 33.Ahzâb 2, 34; 48.Feth 11.

lerinde ise putlara tapma gerekçelerini şöyle değiştireceklerdir: Biz onlara, başka bir gerekçeden dolayı değil, sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye kul-luk ediyoruz!⁴¹³ Bu gerekçeyi dile getiren zihnin şu peşin kabulde takıldığı orta-dadır: Allah Teâlâ, (hâşâ) ulaşılması güç bir varlıktır. İnsanlar ona ulaşamazlar, O'nun ise zaten insanlara yakın olmak gibi bir tercihi yoktur! Kur'an, bu kabulle-rin de yanlış olduğunu değişik vesilelerle ortaya koyar.⁴¹⁴

Vahyin "Allah" adını kullanmaya başlamasının nüzul dönemi müşrik Arap-larında çok ciddi tepkiyle karşılandığı ve 109.Kâfirûn⁴¹⁵ ile 112.İhlâs⁴¹⁶ surelerinin bu gerekçeyle indiği görüşüne⁴¹⁷ katılmamak mümkün değildir. Tepkileri sert de olsa müşrik Araplarda nitelikleri Kur'an'da anlatılanlarla uyuşmayan bir Allah fikri her zaman vardır ancak O'nun varlığı, ulaşılması kolay bir varlık olmasını da beraberinde getirmemektedir. Araplar bu konuda her zaman bir aracıya ihtiyaç duymuşlardır ve bu aracı; "putlar" olmuştur. Arapların algılarında putlarla Allah neredeyse birbirine denk varlıklardır⁴¹⁸.

Bu noktada son söz olarak; müşrik Arap toplumunun, her ne kadar aynı adı verdikleri bir varlıktan bahsetseler de, Kur'an'da anlatılan özellikleriyle bir Allah'a iman etmedikleri, yani fiilen Allahsız yaşadıkları söylenebilir. Suat Yıldırım'ın ifa-desiyle "Allah, fiilî yaşayışlarında lafz-ı bî medlûl idi."⁴¹⁹

3. Nüzul döneminde putlar hakkında bilgiler

Nüzul döneminde putlar hakkındaki bilgilerin çoğu; İbnü'l-Kelbî'nin *Kitabu'l-Esnâm*'da aktardığı rivayetlere dayanır. Buradaki bilgilere göre Mekke'ye puta tapıcılığı ilk getiren kişi Amr b. Luhay'dır. Ağır bir hastalığa tutulan Amr. B. Lu-hay şifalı su kaynaklarından yararlanmak için Şam'a (Belka'ya) gittiğinde oranın halkının putlara tapındıklarını görmüş ve onlardan bir tanesini dönüşte yanında Mekke'ye getirmiş, Kâbe'nin yakınına bir yere dikmiştir.⁴²⁰ Mekke'de puta tapar-lığın nasıl başladığına dair *Kitabu'l-Esnâm*'daki rivayetlerden birisi budur.

Bilindiği üzere Mekke ahalisinin çoğu geçimini ticari seyahatler yaparak sağlayan insanlardan oluşuyordu. Bu tüccarlar, Mekke'den ayrılırken yanla-

413. 39.Zümer 3.

414. 2.Bakara 186, 7.Ârâf 56, 11.Hûd 61, 50.Kâf 16, 56.Vâkıa 85.

415. İlgili nüzul sebebi rivayetleri için bkz. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988, XV, s.330; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Basım yeri ve tarihi yok, IV, 560; Zemaşerî, *Keşşâf*, Beyrut: Dâru Kutubî'l-İlmiyye, 1995, IV, 292; Vâhidî, *Esbâbu'n- Nuzûl* Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1988, s. 374; Râzî, *Mefâtilu'l-Ğayb*, Beyrut: Dâru'l-Fikr 1993, XVI, 134; Âlûsî, *Râhu'l-Me'ânî*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1987, XVI, 450.

416. Tirmizî, *Sünen*, *Tefsîru'l-Kur'ân* (İhlâs), 1. Krş. Taberî, *a.g.e.*, XV, s.342-343; Vâhidî, *Esbâbu'n- Nuzûl*, s. 500-501; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, IV, 298; İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV, 565-566, Râzî, *a.g.e.*, XVI, 161.

417. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Zekerîya Pak, Cahiliye Araplarındaki Allah İnancının Kur'an'dan Hareketle Tespitiyle İlgili Bazı Hususlar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: V, Sayı:1, Sivas, 2001, s.311 ve devamı.

418. 26.Şuarâ 98.

419. Suat Yıldırım, *Kur'an'da Uluhiyet*, İstanbul: Kayihan Yayınları, 1997, s.4.

420. Bu konudaki bilgiler için bkz. İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı*, (Çev: Beyza Düşüngen), Ankara: 1969, s.27-28.

rına Harem'den temin ettikleri bir taşı da alırlar ve gittikleri yerlere bu taşı da götürürlerdi. Her konaklamada, Kabe'yi tavaf ederken yaptıkları işi, bu taşın etrafında dönerek yaparlardı. Putperestliğin bu yolla yayıldığı bilgisi de konuyla ilgili bir diğer görüştür. Yukarıdaki rivayetle peş peşe bu rivayet de *Kitabu'l-Esnâm*'da aktarılmaktadır.

Konuyla ilgili üçüncü bir rivayet ise, Curhum kabilesinden İsaf ve Naile adlarında biri erkek biri bayan iki kişinin Kâbe'nin içinde gayri meşru olarak cinsel ilişkide buldukları ve bu sebepten taşlaşmış olduklarıdır ki; bunların heykelleri Kâbe'nin civarındaki tepelere dikilmiştir. Zamanla insanlar bunlara tapar hale gelmişlerdir.⁴²¹

Nüzul dönemi Arapları, yukarıda sayılan sebepler ve bunlara ilave edilebilecek başkalarının da etkisiyle putlara tapar hale gelmişlerdir. Onların putlarla ilişkileri, Allah'la ol(amay)an ile, mukayese edilemeyecek kadar ileri düzeydedir. Putlara sunaklarda kesilen kurbanlar, onlar aracılığıyla çekilen fal okları, panayır günlerinde yapılan ayinler bu ileri ilişkinin gerçekleştirilme vasıtalarıdır.

4. Nüzul döneminde putların muhafazası

Nüzul döneminde kendilerine ibadet edilen putların ikiye ayrılarak değerlendirilmesine imkân verecek rivayetler vardır. Bunlardan birincisi açıkta dikili olarak duran ve her zaman kendilerine ulaşmanın mümkün olduğu putlardır. İkincisi ise bazı özel günlerde kendilerine müracaat edilen, her zaman kendilerine ulaşma imkânı olmayan putlardır. Bu ikinci grup putların muhafazası gibi bir durum söz konusu olmaktadır.

Kabe'nin, cahiliye döneminde bir put muhafazagahı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak bilinen ikinci bir yöntem daha vardır. Putlar, kendilerine ibadet edilen özel günlerin dışında toprağa gömülerek muhafaza edilmişlerdir. Konuyla ilgili rivayete göre; 71.Nûh suresinde⁴²² de adları sayılan ve Nuh kavminin putları olarak bilinen Vedd, Süva', Yeûs, Yeûk ve Nesr, Cidde civarında bir bölgede gömülüdürler. Amr b. Hayy adındaki bir adamın bu putları Hac döneminde yeri kazarak çıkardığı Mekke'ye getirdiği ve Hac dönemi boyunca kabilelere bu putları verdiği, kabilelerin Hac mevsimi boyunca bu putlara ibadet ettiklerini, hac mevsimi bittikten sonra ise bu putları buldukları yere geri götürüp gömdüğü de rivayet edilmiştir.⁴²³

Putları veya kutsal sayılan başka dini sembolleri yere gömmeye âdeti tarihte de bilinen bir adettir. Mesela; İstanbul'un simgelerinden biri olan Çemberlitaş'ın altında Hz. İsa zamanından kalma bazı kutsal emanetlerle Roma ve Kudüs'te bulunan Kutsal Haç Kilisesi'nde sergilenen Hz. İsa'nın çivilendiği kutsal haçın bazı parçalarının ve bu sırada kullanılan çivilerin de gömülü olduğu ifade edilmektedir.⁴²⁴

421. İbnü'l-Kelbî, *a.g.e.*, s.28.

422. 71.Nûh 23.

423. İlgili rivayet için bkz. Safi Rahmân Mubârek Fûri, *er-Rahik ve'l-Mahtûm*, Dâru'l-Vefâ, Mısır, 2007, s.39.

424. Bu bilgiler için bkz. "Çemberlitaş'ın altındaki sır ne?", *Yeni Şafak Gazetesi* 14.11.2007;, ayrıca bkz. Soner

Çemberlitaş ebadında büyük anıtların altlarında gizlenen bazı tarihi parçalar ve heykeller olabildiği iddiası, bu işle meşgul olan insanlar tarafından zaman zaman dile getirilmiştir.⁴²⁵

Yer altına gömülmüş bir başka heykel de Gaziantep'in Nizip ilçesi Fırat Nehri kıyısında Zeugma Antik Kenti'nde yapılan kazılar sırasında bulunmuş Mars heykelidir. Güç ve bereketi simgeleyen bu heykel üzerinde yapılan incelemeler sonrası 1800 yıldır toprak altında kaldığı tespit edilmiştir. Heykelin doğal afetler sonucu toprak altında kaldığı değil, bilinçli olarak, muhafaza amaçlı toprağa gömüldüğü anlaşılmıştır.⁴²⁶

Yemen'deki bir uygulama daha da dikkat çekicidir. Neşet Çağatay'ın tespitine göre Yemenliler bazen ölmüş hükümdarlara da taparlardı. Yemenliler, milletin kral soyundan olduğuna kral veya hükümdarın da tanrılarının ilk oğlu olduğuna inanırlardı. Mısırlıların⁴²⁷ aksine Yemenliler tanrı heykeli yapmaya fazla önem vermiyorlardı. Halk işlerini takdis etmesi için tanrılara kendi heykellerini sunarlardı.⁴²⁸

Kendi heykelini tanrıya sunma düşüncesi, "tanrı tarafından tanınmak" istemekle bağlantılı sayılabilir. Toprağa gömülen tanrı heykellerinin yanına kişilerin kendi heykellerini de gömerek, ileride tanınmamaktan kaynaklanabilecek muhtemel durumların peşinen önüne geçmek hedeflenmektedir. Bütün bu düşüncelerin kullarını tanımakta zorlanan, aciz, zayıf, hafızası güçlü olmayan tanrı tasavvurlarının ürünü olduğunda kuşku yoktur.

Elde edilen bu bilgiler bizi 99.Zilzâl suresindeki "toprağın altındaki ağırlıklar" ifadesine götürmüş ve bu ağırlıklardan maksadın ne olduğunu araştırmaya sevk etmiştir.

5. Arzın Ağırlıkları

Ebu Saîd el-Hudri olayına izafe edilerek Medenî olduğu yönünde rivayetlere rastlansa da konusu ve üslubu itibarıyla Mekki bir sure olan⁴²⁹ 99.Zilzâl suresi, kıyametin kopuş anını ve sonrasını anlatmaktadır. Son iki ayetinde ise hiç kimsenin yaptığının yanına kalmayacağı, herkesin miktarı ne kadar küçük de olsa yaptığı iyilik veya kötülüğün karşılığını göreceği haber verilmektedir.

Arzın bir sarsıntı yaşayacağı, bu sarsıntıya bağlı olarak da ağırlıklarını (= أُنْقَالَ)

Yalçın "Çemberlitaş'ın Sırrı" *Hürriyet Gazetesi*, 25.11.2007; "Efsanesi Bol Çemberlitaş" *Radikal Gazetesi*, 16.11.2007, "Hz. İsa'ya Çakılan Çiviler Çemberlitaş'ta mı?" *Sabah Gazetesi*, 15.01.2007; <http://www.erguvanım.net/blog/istanbul-cemberlitasin-altındaki-buyuk-sir/>; <http://www.nuveforum.net/1387-arkeoloji/25694-kutsal-hazine-cemberlitasin-altında-gizli/>; http://www.belgehaber.com/haber.php?haber_id=2800; <http://restoratorler.tr.gg/ANA-SAYFA.htm>.

425. Konuyla ilgili bilgiler için bkz. *Hürriyet Gazetesi*, 17.11.2007 ve 25.11.2007 tarihli nüshalar, *Vatan Gazetesi*, 30.07.2004 tarihli nüsha, *Radikal Gazetesi* 16.11.2007 tarihli nüsha.

426. http://www.zeugmaweb.com/zeugma/bzeugmah_83.htm.

427. Mısırdaki dini hayatla ilgili olarak bkz. Afetinan, *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s.216-234.

428. Neşet Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.37.

429. Konuyla ilgili tartışmalar için örnek olarak bkz. İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV, 538-539.

çıkacağı haberiyle başlayan sure, insanın bu alışılmamış duruma şaşırmasıyla devam eder. Arzdan beklenen, içinde olan şeyleri, yine içinde muhafaza etmesidir. Onları dışarı çıkarmak, dışarı atmak, arzdan normal olarak beklenmez. Ancak kıyamet anının şiddeti öyle bir hadisedir ki; sistem alışılmışın dışında işlemekte, adeta her şey alt-üst olmaktadır.

Surenin devamında, arzın o gün kendi haberlerini vereceği ifadesi son derece dikkat çekicidir. Arzın haber vermesi de tıpkı içindekileri dışarı vurması gibi alışılmış bir durum değildir. İkincisi de arzda ne türden haberler vardır da bunları arz haber verecektir?

Kur'an'ın üslubunda normal hayatta konuşma yetenekleri olmayan çeşitli varlıkların kıyamet koptuktan sonra konuşmaları aktarılır. Bu durumla ilgili şu ayetler örnek verilebilir:

“O gün ağızlarına mühür vururuz ve elleri konuşur, ayakları da onların yaptıklarına şahitlik eder.”⁴³⁰

“Cehenneme o gün ‘doldun mu?’ diye soracağız, o da ‘başka var mı?’ diyecek.”⁴³¹

Arzın, içindekileri çıkarması, mecazî bir hitap olarak algılanabilir. Kıyametin kopuşu esnasında yaşanacak detaylardan birisi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında vahyin ilk muhatapların zihinlerinde var olan bir detaya işaret de edebilir. Yemen’de yere gömülen tanrı heykelleri, yanlarına gömülen insan heykelleri ile beraber düşünüldüğünde, ya da Amr b. Hayy’in hac mevsimi geçtikten sonra, Mekke’ye topraktan çıkararak getirdiği heykelleri geri yerlerine götürüp gömmesi hatırlandığında “yerin verdiği haberler” in oraya muhafaza amaçlı gömülen putlarla ilintili haberler olabileceği ihtimali gündeme gelmektedir.

Putperestlik, putu aracı kılma, Kur'an'ın ilk günden itibaren karşı çıktığı bir uygulamadır. Zira bu sembollerin⁴³² ardında saklanan düşünceler, Kur'an'ın ikame etmek istediği Allah algısıyla uyuşmayan, ters düşen niteliktedir. Yeryüzünün içindekilerin, oraya gömülen putlar olduğu düşüncesi, bunlarla ilgili haberlerin de neler olabileceğine dair ipuçlarını beraberinde getirmektedir.

Tefsir birikiminde 99.Zilzâl suresinde geçen ESQâL/ انقال kelimesiyle ilgili yapılan yorumlara geçmeden önce SQL/ نقل kökünden türetilen türevlerin Kur'an'daki durumlarına bakmak gerekir.

SQL/ نقل kökünden türeyen 14 farklı türev toplam 28 ayette kullanılmıştır. Bunlar Kur'an'ın 19 suresinde geçmektedir. Bazı surelerde birden çok ayette ya da bazı ayetlerde birden çok türev geçtiği de vakidir. Örnek olarak 7.Ârâf suresinde SeQuLeT/ نقلtürevi iki ayette, ESQaLeT/ انقلتüreviyle SiQâl/ النقالtürevi de 1'er ayette olmak üzere toplam 4 ayette SQL/ نقل köklü türevler yer almaktadır.

430. 36.Yâsîn, 65.

431. 50.Kâf 30.

432. 7.Ârâf 71, 12.Yûsuf 40, 53.Necm 23.

6. Kur'an'da geçen SQL/ ثَقُلَ köklü kelimelerin tespiti

	SQL/ ثَقُلَ KÖKLÜ KELİME	GEÇTİĞİ AYET	AYET METNİ	ANLAMI
1.	SeQuLeT/ ثَقُلْتَ	7.Ârâf 8	وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
2.		7.Ârâf 187	يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنِ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ	Kıyametin, bütün ağırlığıyla göklerde ve yerde kopması
3.		23.Mu'minûn 102	فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
4.		101.Kâria 6	فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
5.	ESQaLeT/ اِنْقَلَبْتَ	7.Ârâf 189	هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَيْنَا لِيَسْكُنَ فِيهَا فَمَلَأَ تَحْشَاهَا حَمَلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبُّهَا لِيُنزِلَ لَهَا فَوَاقِحَ لَهَا فَالْحَامِلُ وَالشَّارِكِينَ	Annenin karınında taşıdığı çocuğun ağırlaşması (doğum vaktinin yaklaşması)
6.	ESSaQaLTuM/ اِنْقَلَبْتُمْ	9.Tevbe 38	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ائْتَلَقْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ	Yere çakılıp kalmak
7.	SeQilL/ لا يِقِيلُ	73.Muzzemmil 5	إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا	Sorumluluğu ağır söz
8.		76.İnsân 27	إِنَّ هَؤُلَاءِ لَجُنُودٌ أَلْعَاجِلَةِ وَيَذُرُونَ وراءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا	O günde yaşanacakların ağır olması
9.	Es-SiQaL/ لِهَيْكَلًا	13.Ra'd 12	هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ السَّحَابَ الثَّقَالَ	Yağmur yüklü bulut
10.	SiQaL(en)/ ثِقَالًا	7.Ârâf 57	وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَثْقَلَتِ سَحَابًا ثِقَالًا سَفَّاهًا يَنْدِلُ مَيِّتٌ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَتَذَكَّرُونَ	Yağmur yüklü bulut
11.		9.Tevbe 41	انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ	Yapılacak işin ağır (zor) olması
12.	MuSqaLeT(un)/ مُثْقَلَةٌ	35.Fâtur 18	وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى جُهْلَيْهَا لَا يُحْمَلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ	Yapılanların ahirette görülecek karşılığı

13.	MuSQaLûN/ مُتَقَلُونَ	52.Tûr 40	أَمْ تُسْأَلُهُمْ أُجْرًا فَهُمْ مِّنْ مَّعْرَمٍ مُّتَقَلُونَ	Ağır ekonomik yük
14.		68.Kalem 46	أَمْ تُسْأَلُهُمْ أُجْرًا فَهُمْ مِّنْ مَّعْرَمٍ مُّتَقَلُونَ	Ağır ekonomik yük
15.	Es_SeQaLâN/ التَّقْلَانِ	55.Rahmân 31	سَنَفُرُغْ لَكُمْ أَيُّهَا التَّقْلَانِ	Günah işlemiş (erkek-kadın)
16.	ESQâL(en)/ أَتَقَالَا	29.Ankebût 13	وَلِيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَتَقَالَا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلِيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْعُرُونَ	Sorumluluk
17.	ESQÂLeKuM/ أَتَقَالِكُمْ	16.Nahl 7	وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْبَيْعِهِ إِلَّا أَيْدِي النَّفْسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَوْفٌ رَّحِيمٌ	Hayvanların taşıdığı yük
18.	ESQâLeHâ/ أَتَقَالِهَا	99.Zelzele 2	وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا	Toprağa gömülen ve kendilerinden şefaht beklenen putlar
19.	ESQâLe/LiHuM/ أَتَقَالِهِمْ	29.Ankebût 13	وَلِيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَتَقَالَا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلِيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْعُرُونَ	Sorumluluk
20.		29.Ankebût 13	وَلِيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَتَقَالَا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلِيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْعُرُونَ	Sorumluluk
21.		4.Nisâ 40	إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِن تَكَ حَسَنَةً يُّضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَّدُنْهُ أُجْرًا عَظِيمًا	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
22.		10.Yûnus 61	وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُبَيِّضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْرَبُ عَنْ رَبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِن ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
23.		21.Enbiyâ 47	وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
24.	MiSQâLu/Li/Le/ مِثْقَالِ	31.Lukmân 16	يَا بُنَيَّ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مَنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
25.		34.Sebe 3	وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرَ مِن ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
26.		34.Sebe 22	قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمْ مِنْ شَرِكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مَن ظَهِيرٌ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
27.		99.Zelzele 7	فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı
28.		99.Zelzele 8	وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ	Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Kur'an'da geçen SQL/ تَقْل köklü kelimelerden 11 tanesi, "Ahirette görülecek karşılığın ağırlığı", 4 tanesi "Sorumluluğu"

ağır söz", 2 tanesi "Yağmur yüklü bulut" yine 2 tanesi "yağmur yüklü bulut" anlamlarına gelmektedir. Bunların yanında sadece kullanıldığı ayette anlam kazanan 9 kök daha vardır. Yapılanların ahirette alınacak sonuçları anlamının 11 ayette belirgin hale gelmesine bu noktada dikkatler çekilmek istenmektedir.

7. Tefsirlerde arzın ağırlıkları (=ESQâLeHâ/ **أثقالها**) ile ilgili yapılan yorumlar

Tefsir geleneğinde 99.Zilzâl suresinin 2. ayetinde geçen ESQâL/ **أثقال** kelimesi-ne birkaç değişik anlam verilmiştir. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

"ESQâL/ **أثقال**, mallardan ve definelerden toprağa gömülen şeyler demektir. ESQâL/ **أثقال** SeQaL/ **ثقل**'in çoğuludur. Ev eşyası anlamındadır. ESQâL/ **أثقال**'in açığa çıkması, arzın bir başka arz ile değişmesi sırasında yaşanabilecek olaylardan bir tanesidir."⁴³³ Taberî daha açık konuşur ve şöyle der: "İçinde ölü, diri ne varsa onlardır. Ölü, toprağın içine bir ağırlıktır. Eğer diri olup toprağın üzerinde olursa bu sefer toprağın üstüne ağırlıktır. ESQâL/ **أثقال**; mevtalardır, kabirlerde olanlardır."⁴³⁴ Kurtubî de Taberî'yle aynı görüşü paylaşmakla birlikte ESQâL/ **أثقال**'in; birinci sûrun üflenmesiyle toprakta gömülü halde duran ölülerle ikinci sûrun üflenmesinden sonra ortaya çıkacak olan hazineler, anlamına geldiğini söyler.⁴³⁵

Seyyid Kutup, ayette anlatılanların kıyamet gününde yaşanacaklarla ilgili olduğunu, söyledikten sonra şöyle devam eder: "O gün yerinden oynamayan dünya sarsılır, oynadıkça oynar. İçinde bulunanları dışa atar. Gizlediği yüklerini fırlatır. Uzun süredir bağrında taşıdığı cesetleri ve madenleri açığa çıkarır ve sanki uzun süredir omzunda taşıdığı yüklerini atıp kurtulmak ister"⁴³⁶

ESQâL/ **أثقال**evin ihtiyaçlarıdır / **متاع البيت**, toprağa gömülen define türü şeylerdir⁴³⁷ yahut daha genel anlamıyla toprağın içine gömülen her şeydir⁴³⁸. "Her şey"den maksat, altın gümüş türü ziynet ve süs eşyaları olabildiği gibi maddi değer ifade eden her türlü mücevheratı da kapsar. Bu arada ölen insanların cesetleri de toprağa gömülür. ESQâL/ **أثقال**'in cenaze anlamının olduğu da söylenmiştir.⁴³⁹ Bu anlamların hepsinin de olabileceğine dair görüş beyan eden müfessirlerin⁴⁴⁰ yanında sadece tek bir maddeyle açıklayanlar da olmuştur. Tek bir maddeye indirenlerden birisi de Maverdî dir ve toprağın içindeki ağırlıklara "sırlar" anlamı vermiştir.⁴⁴¹

Bu anlam, toprağa sır gömülmesi gibi bir uygulamayı çağrıştırmaktadır. Top-

433. Ebu's-Su'ud, *İrşâdu Aklî's-Selîm*, Beyrut: Dâru'l-Fîkr, Tarihsiz, V, s.894.

434. Taberî, a.g.e., XV, s.266; Süleyman Ateş de "ölüler ve hazineler" açıklamasına katılır. Bkz. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul: 1988, XI, 50.

435. Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 1993, X, 131; Ateş'in Kurtubî'nin bu açıklamalarına itirazı için bkz. a.g.e., XI, s.50-51.

436. Seyyid Kutup, *Fi Zilzâlî'l-Kur'ân*, İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1970, XVI, s.318.

437. Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1989, III, s.1988; Zemahşerî, *Keşşâf*, Beyrut: Dâru Kutubî'l-İlmiyye, 1995, IV, s.775; Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, Riyad: Tarihsiz, VIII, s.500, Râzî, a.g.e., XVI, s.59.

438. Abdurrezzak b. Hemmam, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 1991, II, s.316.

439. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, Beyrut: Âlimu'l-Kutub, 1985, III, s.283.

440. Örnek olarak bkz. Abdu'r-Rahmân b. Nâsır es-Sa'dî, *Tefsîru'l-Kerîm'r-Rahmân*, Basım yeri ve tarihi yok, 1404 (h), VII, s.660.

441. Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, Beyrut: Dâru Kutubî'l-İlmiyye, Tarihsiz, VI, s.319.

rağa, kendi heykellerini gömen Yemen tarafındaki Araçların kendilerine ait sırlarını ve putlardan beklentilerini de bu heykellerle gömmüş olmaları dikkatlerden uzak tutulmaması gereken bir husustur. Zira bir kişinin kendi heykelini taptığı putun yanına gömmesi, kendi heykeline yüklediği vitrin kişiliği ve bu vitrin kişilikle kıyamet gününde almak istediği neticeyi de gömdüğünü ortaya koyar.

Said Havva'nun konuyla ilgili söyledikleri dikkat çekicidir: "Ölülerle beraber definelerin dışarı çıkarılmasının hikmeti, insanlara; Allah'ın dışında taptıkları, elde etmek için çalıştıkları, uğrunda kavga ettikleri şeylerin değersizliğini göstermektir."⁴⁴²

Günah, yapılan bir şeyin karşılığı olarak gündeme gelen durumdur. Aynı şekilde bir emaneti taşımak da sorumluluk isteyen, özen gerektiren ve itinalı bir korumayı icbar eden bir hassasiyettir. İnsanın her yaptığı şeyin bu anlamda bir karşılığı vardır ve Kur'an'da kullanılan SQL/ نقل köklü bazı kelimelerin⁴⁴³ sorumluluk, yapılanların ahirette alınacak karşılıkları anlamlarına geldiği görülmektedir. Zira zerre yahut hardal ağırlığında bir iyilik veya kötülük yapmaktan maksat, bu yapılanların ahiretteki karşılıkları kastedilerek söylenen bir ölçüdür. Yoksa iyilik ya da kötülüğün gerçek ağırlık ölçüleriyle ölçülebilen şeyler olmadığı bilinir. Yapılan iyilik ve kötülükler kısa gelecekteki karşılıkları yanında uzun gelecekte yani ahirette de "ne için yapıldığı (=niyet), nasıl yapıldığı ve hangi sonuç alındığı" gibi detaylarıyla değerlendirilecektir.

Hesap olayı, kefelere olan bir terazide iyilik ve kötülüklerin tartılması olarak düşünüldüğü için iyilik ve kötülüklerin karşılığının "ağırlıkla" ölçülmesi anlamıdır. Nihayetinde her yapılan iş, konacağı kefeye bir ağırlık ilave edecektir. Zerre ağırlığınca iyilik/kötülük söylemi bu arka planıyla değerlendirildiğinde son derece anlamlı olur.

Arzın ESQâL/ انتقال'i, onun üzerinde veya içine gömülerek yapılan işleri kastettiğinde, içinde haber değeri olan şeyleri de ihtiva ediyor demektir. Sonuçta insanlar iyilik kefesindeki ağırlığa katkı olsun diye bir şeyler yaparlar. Normal olarak hiç kimse günahını çoğaltmak kastıyla eylemde bulunmaz. Ancak onun günahlarının ağırlığını arttırmak kastıyla yapmadığı işler gerçekte günahların ağırlığını çoğaltacak nitelikte olabilir. Uyarı zaten burada devreye girer.

Elmalılı arzın ESQâL/ انتقال ile ilgili şunları söyler: "ESQâL/ انتقال, tahrik ile CeBeL/ جبل vezninde SeQaL/ نقل'in cem'idir ki Razî'nin ifadesince SeQaL/ نقل; meta beyt/متاع البيت yani ev eşyasıdır. (...) ESQâL/ انتقال; yolcunun ağırlıkları, meta ve haşemi manasına olduğuna göre ve EHRaCeTiL ARDu ESQâLeHâ/ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ وَأَنْقَلَهَا buyrulmakla o zelzele halinde Arz seferberlik yapan bir yolcuya ve içindeki emvat ve künuzu o yolcunun ağırlığını teşkil eden meta ve haşemine teşbih edilmek suretiyle bir istiâre-i mekniyye yapılmış demek olur."⁴⁴⁴

442. Said Havva, *el-Esâs fi'l-Tefsîr*, (Çev.: Abdüsselâm Arı), İstanbul: Şamil Yayınevi, 1992, XVI, s.324.

443. MiSQâL/ مِسْقَال, MuSQaLeT(un)/ مِسْقَالَة gibi kullanımların yapılanların ahiretteki karşılığı anlamı vardır. Bu kelimelerin geçtiği ayetlerin incelemesi yukarıda yapılmıştır.

444. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1979, IX, s.6010.

Elmalılı, bu söylediklerinin devamında ikinci bir görüş nakletse de ilk verdiği yukarıdaki görüşün en kuvvetli görüş olduğunda ısrar eder: "Maamafih en kuvvetli vecih Arzın seferberliğini ifade eden birinci vecihtir. Yani tahrik ile SeQaL/ *سَقَا*'in cem'i olmasıdır. Arzın zikri geçmiş iken zamir mevkiinde tekrar izhârî ziyade takrir içindir. Arzın gayrı Arza tebdiline imâ için de denilmiştir. Zahiri hal bu ihracın zelzele sebebiyle olmasıdır. Lakin Terettüb kasd edilmeyerek her iki hadise resen birlikte olarak mülâhaza ettirilmek için fa/ ف ile atf edilmeyip bir izâ/ *إِذَا* tahtinde vav/ و ile "Ve AHRaCeT/ *وَأُخْرِجَتْ*" buyrulmuştur."⁴⁴⁵

Mevdudî'nin ikinci anlam olarak söylediği şu ifadeler de dikkat çekicidir: "Arz, Ölü insanları dışarıya atmakla yetinmeyecek ayrıca insanın dünyadayken işlediği ve kendisine şahadet edecek olan fiiller ve sözlerin de hepsini dışarıya atacaktır... Altın, gümüş, mücevherler ve yer altında gömülü her türlü varlık da dışarıya atılacaktır. İnsan görecektir ki dünyada onlar için can attığı, onların hatırı için katlettiği, başkalarının hakkını yediği, hırsızlık yaptığı, yol kestiği karada ve denizde korsanlık yaptığı harp yaparak toplumları mahvettiği şeyler bugün önündedir ve hiçbir işine yaramamaktadır. Tersine azabına sebep olacaktır."⁴⁴⁶

8. Putlar hakkında bilinenlerin toprağın ağırlıkları (=ESQaLeHâ/ *أَنْقَالَهَا*) ile ilişkilendirilmesi

99.Zilzâl suresinin kıyametin kopması ve sonrasında yaşanacakları anlattığı, konusunun bu olduğu dikkate alınarak, Arabistan'ın güneyinde Yemen'de insanların yöneticilerine tapmaları ve onların heykellerinin yanına kendi heykellerini yaparak gömmeleri bilgisi ile Amr b. Hayy'ın Cidde yakınlarına Hac dönemi dışında putları gömdüğü bilgileri birleştirildiğinde, şu sonuçların çıkarılması mümkün gözükmektedir:

- İnsanlar yaptıkları iyiliklerin, kendilerinden daha üstün bir makam tarafından değerlendirilmesini beklemektedirler. Değerlendirmeye alınan davranışların daha sonra alınacak bir karşılığı (=ağırlık= SeQaL/ *سَقَا*) olacağını bilmektedirler.
- Araplarda bu beklenti putlardandır ve onlar, putlar karşısında yaptıkları ibadetlerinin onlar tarafından değerlendirilmesini ummaktadırlar. Bu değerlendirmeyi yapabilmesi için putun, ameli gerçekleştiren âmilî tanıyor ve ne yaptığını biliyor olması gerekir. Ancak putun böyle bir bilgi sahibi olması mümkün değildir ve dolayısıyla Arapların putlardan bu tür beklentileri sonuçsuz kalacak, boş beklentilerdir.
- Tanınmak için kendi heykellerini put heykellerinin yanına gömmeleri ve yaptıkları ibadetleri onlara iyice gösterebilmek için mesela, kestikleri kurbanın kanını yüzüne serpmeleri gibi uygulamaları başlatmışlardır.

445. Elmalılı, *a.g.e.*, aynı yer.

446. Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1991, VII, s.200.

- d. Toprağa gömülen ister putun kendisi olsun ister, o puta tapan kişinin heykeli olsun bunlarla birlikte yapılan şeylerden ileride (kıyamette mesela) alınması umulan karşılıklar beklentisinin de toprağa gömüldüğü anlaşılmaktadır. Gömülen bu beklentiler, “bir gün karşılıkları alınacağı” ümidiyle gömülmüşlerdir. Surenin sonunda yapılanların en küçük ölçeklilerinin bile değerlendirmeye alınacağı ve karşılığının görüleceği vurgusu bu beklentiye cevap olarak düşünülebilir.
- e. Bu beklentilere uygun olarak her şeyin alt-üst olacağı o gün, toprağa gömülen bu beklentiler de açığa çıkacaktır ve insan da bu duruma şaşırıp kalacaktır. Çünkü onların beklentileri arasında bunların bir gün karşılıklarına sorgu olarak çıkacağı beklentisi yoktur.
- f. Arz, içine gömülen haberleri ve beklentileri, hiç de umulmadık bir biçimde o gün dile getirecektir. İnsanlar, yaptıklarının karşılıkları alacakları o günde bir araya getirileceklerdir ve Allah’tan böyle bir beklentileri olmadığı halde, onun Mâlikliğinde yapılanlar değerlendirilecek ve hak edilen sonuçlar ortaya çıkacaktır. Allah en adil bir biçimde yapılanları değerlendirecek, bunların sevap ya da günah türünden karşılıkları son derece şeffaf, sahiplerine bildirilecektir.

9. Sonuç

Kur’an hitabı “boşluğa” değildir. Karşılık almak üzere üretilen her sözün, her hitabın bir muhatabı olduğu gibi Kur’an hitabının da muhatap(lar)ı vardır. Mesaj, bu muhatapların onu almaları ve gereğini yerine getirmeleriyle anlamlı hale gelir. Boşluğa, muhatabı belirlenmeden söylenen sözler, onu birisi kendisine hitap kabul edip de muhatap oluncaya kadar işlevsiz kalmaya ve gereği yerine getirilmeye mahkûm sözlerdir. Kur’an mesajı böyle değildir.

Kur’an mesajının ilk muhatapları nüzul döneminde yaşayan insanlar olduğuna göre o insanların düşüncelerini oluşturan, bu düşüncelere yön veren kabulelerin, inançların, korkuların, ön yargıların ya da bilgilerin bilinmesi, mesajın ne anlama geldiğinin ortaya konabilmesi açısından fevkalade önem arz eder.

Nüzul döneminde putlar hakkında bilgiler de bu bakımdan önemlidir ve özellikle o dönemdeki inanç sistemine, bu inancın arka planına ve sonuçlarına dair Kur’an’da yapılan atıfların bizim tarafımızdan da anlaşılabilmesine imkân sağlaması açısından kıymetlidir.

Bu bildiride toprağa gömülen putlar hakkında nüzul dönemine ait bir bilginin Kur’an’ın bir ayetini anlamak için nasıl kullanıldığının örneği ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayette ifade edilen “arz, ağırlıklarını çıkaracak” ifadesinin, toprağın içine kendilerinden bir beklentiyle, umutla ve ileriye dönük bir çıkar elde etme amacıyla gömülmüş putlar olabileceği söylenmek istenmektedir. Toprağın vereceği bilginin de; insanların putlara yaptıkları ibadetler ve onlardan bekledikleri karşılıklar olabileceği ihtimali gündeme getirilmektedir.

Kıyamet gününde, o gün karşılık alınmak üzere dünyadayken yapılan her şeyin karşılığının görüleceği, yine içinde “ağırlık” geçen ifadelerle anlatılmıştır: Her kim zerre kadar bir iyilik yaptıysa bunun, her kim de zerre kadar bir kötülük yaptıysa bunun ahirete müteallik karşılığını görecektir.

Dünyada yapıp edilenlerin, elbette kısa vadeli sonuçları olacağı gibi bir de ahirette iyilik yahut kötülük kefelerine konacak karşılıklarının olduğu, dolayısıyla dünyadaki eylemlerin sadece yakın gelecekteki karşılıklar değil, uzun gelecekteki sonuçları da dikkate alınarak yapılması veya yapılmaması gerektiği uyarısı bu surede ortaya konmaktadır.

Yapılanların karşılığı putlardan değil, her şeyi bilen ve adil olan Allah’tan beklenmelidir. Yapılanları değerlendirme ihtimalleri olmayan putlardan bu türden karşılıklar beklemek, cahiliye kısıncında, kendileri için uydurulan dine iman eden kişilerden beklenir. Gerçek, bu beklentinin tamamen dışındadır. *V'allahu a'lem.*